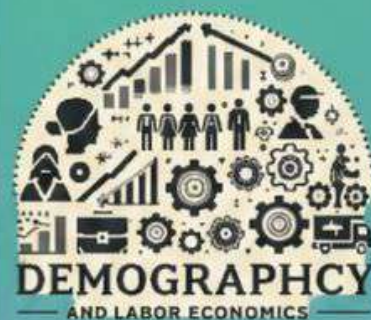

DEMOGRAFIYA VA MEHNAT BOZORI

III SON

2026

Elektron ilmiy-ommabop jurnal

(+998) 50-005-45-69

https://t.me/demografiya_mehnatbozori
demografiya_mehnat_bozori@mail.ru

**DEMOGRAFIYA
VA MEHNAT
BOZORI**

**2026-yil
3-son**

Elektron ilmiy-ommabop jurnal
Электронный научно-популярный
журнал
Electronic popular science journal

BOSH MUHARRIR:

Umurzoqov Bahodir Xamidovich

MUHARRIR:

Bahriddinova Muazzam Azam qizi

TAHRIR HAY'ATI:

Abduraxmonov Qalandar Xodjaevich, i.f.d., akademik.

Sharipov Kongirathbay Avezimbetovich, t.f.d., prof.,

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof.,

Axmedov Durbek Quadratillaevich, i.f.d., professor

Umurzakov Baxodir Xamidovich, i.f.d., prof.,

Zokirova Nodira Qalandarovna, i.f.d., prof.,

Abduraxmonova Gulnora Qalandarovna, i.f.d., prof.,

Mamadaliyeva Xafiza Xoldarovna, i.f.d., prof.,

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, i.f.d., prof.,

Arabov Nurali Uralovich, i.f.d., prof.,

Irmatova Aziza Baxromovna, i.f.d., prof.,

Tojiyeva Zulxumor Nazarovna, g.f.d., professor

Isayev Faxriddin Ikramovich, i.f.d., prof.

Usmanov Anvar Saidmaxmudovich, i.f.d., professor

Qodirov Abdurashid Madjidovich, i.f.d., professor

Hermann Sterzinger, i.f.d., professor (Germaniya)

Ibragimov Lutfullo Ziyadullayevich, DSc., professor

Qurbonov Paxlavon Rustamovich, DSc, dotsent

Shakarov Zafar Gaffarovich, PhD, dotsent

Gulmurodov Kamoliddin Abduqodir o'g'li, PhD

Hamrokulov Mirabbos Ortiqovich, PhD

Maxmudov Asliddin Sirojiddin o'g'li, PhD

MUNDARIJA

Umurzakov Baxodir Xamidovich <i>Demografik jarayonlarni modellashtirish va prognozlashning nazariy- metodologik asoslari.....</i>	3
Qo'ldosheva Gulhayo Muxtor qizi Qurbonov Paxlavon Rustamovich <i>O'zbekiston qishloq aholisining demografik vaziyati va hududiy joylashuvi.....</i>	13
Асқарова Муҳаббат Ибрахимовна <i>Аҳоли миграциясининг тарихий эволюцияси ва глобаллашув шароитида трансмиллий ривожланиш тенденциялари.....</i>	27
Bahriddinova Muazzam Azam qizi <i>Globallashuv sharoitida mehnat migratsiyasini raqamli texnologiyalar asosida boshqarishni takomillashtirish.....</i>	39
Hamrokulov Mirabbos Ortiqovich <i>Econometric assessment of the impact of population reproduction processes on the formation of economically active population.....</i>	52
Bahriddinova Muazzam Azam qizi Sayfiddinov Amirxon Davlatovich <i>O'zbekistonda demografik rivojlanishning asosiy tendensiyalari va omillari.....</i>	63
Omanova Kamola Botir qizi Saidova Sevara Yormamat qizi <i>Jahon demografik rivojlanishining zamonaviy tendensiyalari va istiqbollari.....</i>	72
Қиличов Улуғбек Рустам ўғли <i>Ўзбекистонда демографик тенденциялар ўзгариши.....</i>	82

ЎЗБЕКИСТОНДА ДЕМОГРАФИК ТЕНДЕНЦИЯЛАР ЎЗГАРИШИ

Қиличов Улуғбек Рустам ўғли

Тошкент давлат иқтисодиёт университети ҳузуридаги
“Ўзбекистон иқтисодиётини ривожлантиришнинг
илмий асослари ва муаммолари” илмий-тадқиқот маркази
“Демография ва меҳнат бозори” сектори стажёр-тадқиқотчиси
Тошкент давлат иқтисодиёт университети
магистратура талабаси
ORCID: 0009-0008-3508-1281

Аннотация. Мазкур мақолада Ўзбекистон Республикасида 2024–2025 йилларда кузатилган демографик тенденциялар ва уларнинг ижтимоий-иқтисодий омиллар билан ўзаро боғлиқлиги таҳлил қилинган. Тадқиқотда аҳоли сони, туғилиш, ўлим, табиий ўсиш, никоҳ ва ажралишлар, шунингдек, ташқи ва ички миграция кўрсаткичларидаги ўзгаришлар расмий статистик маълумотлар асосида баҳоланган. Таҳлил натижалари аҳоли сони ўсиши сақланиб қолаётган бўлса-да, туғилиш даражасининг пасайиши, ўлим ҳолатларининг маълум даражада ортиши ҳамда миграция сальдосининг манфийлиги демографик жараёнларда янги тенденциялар шаклланаётганини кўрсатади. Шу билан бирга, аҳоли даромадлари, иш ҳақи, иқтисодий фаоллик ва тадбиркорлик ривожланишининг демографик жараёнларга таъсири ўрганилган. Тадқиқот натижалари демографик сиёсатни такомиллаштириш, аҳоли фаровонлигини ошириш ва ҳудудий демографик номутаносибликларни камайтириш бўйича илмий асосланган таклиф ва тавсияларни ишлаб чиқиш учун муҳим назарий ҳамда амалий аҳамиятга эга.

Калит сўзлар: демографик тенденциялар, аҳоли сони, туғилиш даражаси, ўлим кўрсаткичи, табиий ўсиш, миграция, никоҳ ва ажралиш, аҳоли даромадлари, меҳнат бозори, ижтимоий-иқтисодий ривожланиш, демографик сиёсат, Ўзбекистон.

ИЗМЕНЕНИЕ ДЕМОГРАФИЧЕСКИХ ТЕНДЕНЦИЙ В УЗБЕКИСТАНЕ

Киличову Улугбеку Рустам угли

Стажер-исследователь сектора "Демография и рынок труда"

научно-исследовательского центра

"Научные основы и проблемы развития экономики Узбекистана" при

Ташкентском государственном экономическом университете

Студент магистратуры ташкентского государственного

экономического университета

Аннотация. В данной статье анализируются демографические тенденции, наблюдаемые в Республике Узбекистан в 2024–2025 годах, и их взаимосвязь с социально-экономическими факторами. В исследовании изменения в показателях численности населения, рождаемости, смертности, естественного прироста, браков и разводов, а также внешней и внутренней миграции оценивались на основе официальных статистических данных. Результаты анализа показывают, что несмотря на сохранение роста населения, снижение рождаемости, определенное увеличение смертности и отрицательное сальдо миграции свидетельствуют о формировании новых тенденций в демографических процессах. При этом изучено влияние доходов населения, заработной платы, экономической активности и развития предпринимательства на демографические процессы. Результаты исследования имеют важное теоретическое и практическое значение для разработки научно обоснованных предложений и рекомендаций по совершенствованию демографической политики, повышению благосостояния населения и снижению территориальных демографических диспропорций.

Ключевые слова: демографические тенденции, численность населения, уровень рождаемости, смертность, естественный прирост, миграция, браки и разводы, доходы населения, рынок труда, социально-экономическое развитие, демографическая политика, Узбекистан.

CHANGES IN DEMOGRAPHIC TRENDS IN UZBEKISTAN

Kilichov Ulugbek Rustam ugli

Intern-researcher of the "Demography and labor market"

Sector of the research center

"Scientific foundations and problems of economic development of Uzbekistan" at

Tashkent state university of economics

Master's student of Tashkent state university of economics

Abstract. *This article analyzes the demographic trends observed in the Republic of Uzbekistan in 2024–2025 and their correlation with socio-economic factors. The study evaluated changes in population size, births, deaths, natural increase, marriages and divorces, as well as external and internal migration indicators based on official statistical data. The results of the analysis show that although population growth persists, a decrease in the birth rate, a certain increase in mortality, and a negative migration balance indicate the formation of new trends in demographic processes. At the same time, the impact of population income, wages, economic activity, and entrepreneurship development on demographic processes was studied. The research results are of great theoretical and practical importance for developing scientifically grounded proposals and recommendations for improving demographic policy, increasing public welfare, and reducing regional demographic disparities.*

Keywords: *demographic trends, population size, birth rate, mortality rate, natural increase, migration, marriage and divorce, population income, labor market, socio-economic development, demographic policy, Uzbekistan.*

Kirish.

Ҳозирги босқичда Ўзбекистон Республикасида демографик жараёнларни чуқур ўрганиш ва таҳлил қилиш давлат сиёсатининг устувор йўналишларидан бири ҳисобланади. Аҳолининг сони, таркиби, табиий ўсиши ва миграция жараёнларидаги ўзгаришлар мамлакатнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланишига бевосита таъсир кўрсатади. Шу боис демографик тенденцияларни йиллар кесимида таҳлил қилиш ва улардаги

ўзгаришларни аниқлаш илмий ва амалий аҳамият касб этади. Сўнгги йилларда мамлакатда аҳоли турмуш даражасини ошириш, бандликни Рўёбга чиқариш, ижтимоий муҳофаза тизимини такомиллаштириш ҳамда инсон капиталини ривожлантиришга қаратилган кенг кўламли ислохотлар амалга оширилмоқда. Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг аҳоли даромадларини ошириш, меҳнат бозорини ривожлантириш ва ижтимоий ҳимояни кучайтиришга қаратилган қарор ва фармонлари демографик жараёнларга сезиларли таъсир кўрсатмоқда[1]. Жумладан, аҳоли даромадларини изчил ошириш ва ижтимоий қўллаб-қувватлаш чоратадбирлари доирасида 2025 йилда иш ҳақи, пенсия ва нафақалар миқдорининг оширилиши аҳолининг турмуш даражасига ижобий таъсир кўрсатди ҳамда демографик хулқ-атвор (туғилиш, никоҳ, миграция)га билвосита таъсир этувчи омил сифатида намоён бўлди. Шу билан бирга, мамлакатда демографик жараёнларни статистик баҳолаш ва таҳлил қилиш Ўзбекистон Республикаси Миллий статистика қўмитаси томонидан шакллантирилаётган расмий маълумотлар асосида амалга оширилади. Ушбу маълумотлар аҳолининг такрор барпо бўлиши жараёнларини комплекс баҳолаш имконини беради.

Мазкур таҳлил ишининг долзарблиги шундаки, 2024–2025 йиллар давомида демографик кўрсаткичларда юз берган ўзгаришларни аниқлаш орқали аҳолининг такрор барпо бўлишига таъсир этувчи асосий омилларни белгилаш ва уларнинг тенденцияларини илмий жиҳатдан асослаш имконияти яратилади. Ушбу ишнинг мақсади — 2024 ва 2025 йиллар расмий статистик маълумотлари асосида Ўзбекистонда демографик тенденциялар ўзгаришини таҳлил қилиш ва уларнинг асосий йўналишларини аниқлашдан иборат.

Адабиётлар шарҳи.

Демографик жараёнлар мамлакатнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланишини белгилаб берувчи муҳим омиллардан бири ҳисобланади. Аҳоли сонининг ўсиши, ёш-жинс таркиби, туғилиш ва ўлим даражалари, шунингдек миграция жараёнлари меҳнат бозори, инсон капитали ва иқтисодий ўсишга бевосита таъсир кўрсатади. Шу сабабли демографик ривожланиш масалалари халқаро ва миллий илмий адабиётларда кенг ўрганилади.

Замонавий демографик тадқиқотларда аҳоли такрор барпо бўлиши жараёнлари иқтисодий ривожланиш билан узвий боғлиқ ҳолда таҳлил қилинади. Хусусан, демографик ўтиш назариясига кўра, мамлакат иқтисодий тараққиётнинг юқори босқичларига кўтарилган сари туғилиш ва ўлим кўрсаткичларида сезиларли ўзгаришлар юз беради. Натижада аҳоли ўсиши суръатлари пасаяди ва демографик таркиб сифат жиҳатдан ўзгаради. Ушбу ёндашув аҳоли ўсиши билан иқтисодий ривожланиш ўртасидаги боғлиқликни тушунтиришда муҳим назарий асос бўлиб хизмат қилади[14].

Сўнгги йилларда Ўзбекистонда демографик ривожланиш масалаларига бағишланган тадқиқотлар сони ортиб бормоқда. Жумладан, М. Қурбонова томонидан амалга оширилган тадқиқотда Ўзбекистонда демографик жараёнлар эволюцияси ижтимоий-фалсафий нуқтаи назардан таҳлил қилиниб, аҳоли ўсиши, урбанизация ва меҳнат миграцияси мамлакат ижтимоий тараққиётининг муҳим омиллари сифатида баҳоланган[15]. Муаллиф аҳоли сонининг ортиши иқтисодий имкониятлар кенгайиши учун муҳим ресурс ҳисобланиши билан бирга, таълим, соғлиқни сақлаш ва меҳнат бозори тизимларига қўшимча талаблар юклаши мумкинлигини таъкидлайди.

Ўзбекистонда демографик жараёнларнинг хусусиятлари Ш.Ю. Салимов томонидан ҳам ўрганилган бўлиб, тадқиқотда аҳоли табиий ўсиши, меҳнат ресурсларининг шаклланиши ва ҳудудий демографик тафовутлар таҳлил қилинган[16]. Олимнинг фикрича, республика аҳолиси сонининг барқарор ўсиши меҳнат бозорининг кенгайишига хизмат қилса-да, янги иш ўринлари яратиш ва инсон капиталини ривожлантириш бўйича тизимли чора-тадбирларни талаб этади.

Мустақиллик йилларида Ўзбекистондаги демографик ўзгаришлар М. Саидмуродова томонидан ҳам таҳлил қилинган. Муаллифнинг фикрича, аҳоли сонининг ўсиши, урбанизация жараёнларининг жадаллашуви ва ички миграция оқимларининг кучайиши мамлакат ижтимоий-иқтисодий тараққиётига сезиларли таъсир кўрсатган[17]. Тадқиқотда демографик сиёсатнинг иқтисодий ислохотлар билан мувофиқлаштирилиши аҳоли фаровонлигини оширишнинг муҳим шарти сифатида баҳоланади.

Мавжуд илмий адабиётлар таҳлили шуни кўрсатадики, Ўзбекистонда демографик жараёнларнинг алоҳида жиҳатлари — аҳоли ўсиши, миграция, меҳнат ресурслари ва урбанизация масалалари кенг ўрганилган. Бироқ

аксарият тадқиқотларда демографик тенденциялар ҳамда аҳоли даромадлари, иш ҳақи динамикаси, иқтисодий фаоллик ва тадбиркорлик кўрсаткичлари ўртасидаги ўзаро боғлиқлик комплекс тарзда таҳлил қилинмаган. Шу нуқтаи назардан мазкур тадқиқотнинг илмий аҳамияти 2024–2025 йилларда Ўзбекистонда кузатилган демографик ўзгаришларни ижтимоий-иқтисодий кўрсаткичлар билан боғлиқ ҳолда баҳолаш ва уларнинг ўзаро таъсир механизмларини аниқлашдан иборат.

Тадқиқот методологияси.

Мазкур тадқиқотда Ўзбекистонда 2024–2025 йилларда кузатилган демографик тенденциялар ва уларга таъсир этувчи ижтимоий-иқтисодий омилларни ўрганишда комплекс ёндашув қўлланилди. Тадқиқот жараёнида таҳлил, таққослаш, статистик гуруҳлаш, динамик қаторлар таҳлили ва илмий абстракция усулларида фойдаланилди. Шунингдек, аҳоли сони, туғилиш, ўлим, миграция, аҳоли даромадлари ва иш ҳақи кўрсаткичлари ўртасидаги ўзаро боғлиқликни аниқлашда тизимли таҳлил усули қўлланилди. Тадқиқотнинг ахборот базасини Ўзбекистон Республикаси Миллий статистика қўмитасининг расмий статистик маълумотлари ташкил этди.

Таҳлил ва натижалар.

2025 йил якуний маълумотларига кўра, Ўзбекистон Республикасида демографик жараёнлар барқарор ижобий динамикани сақлаб қолган бўлса-да, айрим кўрсаткичларда сифат жиҳатидан ўзгаришлар кузатилмоқда. Жумладан, аҳоли сони ўсиши давом этган, аммо табиий ўсиш суръатларига таъсир этувчи омилларда муайян трансформациялар юз берган.

2026 йил 1 январь ҳолатига республика доимий аҳолиси сони 38 236,7 минг кишини ташкил этиб, 2025 йилнинг мос даврига нисбатан 693,5 минг кишига ёки 1,8 фоизга ошган[13]. Бу ҳолат 2024 йилга нисбатан ҳам аҳоли ўсиши барқарор давом этаётганини кўрсатади. Шу билан бирга, аҳоли зичлиги 1 кв.км га 85,2 кишига етгани (2025 йилда 83,6 киши) демографик босимнинг ортиб бораётганидан далолат беради[13].

Туғилиш кўрсаткичларида эса пасайиш тенденцияси кузатилди. 2025 йилда 879,6 минг нафар тирик туғилиш қайд этилган бўлиб, бу 2024 йилга нисбатан 46,8 минг нафарга камдир[13]. Мазкур ҳолат туғилиш интенсивлигининг пасайишини, айниқса репродуктив хулқ-атворда

ўзгаришлар юз бераётганини кўрсатади. Туғилиш коэффициентининг 23,2 промилле даражасида шаклланиши ҳам ушбу тенденцияни тасдиқлайди.

Аксинча, ўлим кўрсаткичида маълум даражада ўсиш қайд этилди. 2025 йилда вафот этганлар сони 177,1 минг нафарни ташкил этиб, 2024 йилга нисбатан 2,7 минг нафарга кўпайган[13]. Бу эса аҳолининг ёш таркибида қариш жараёнлари бошланаётгани ёки тиббий-ижтимоий омиллар таъсирида ўлим даражасида сезиларли ўзгаришлар мавжудлигини кўрсатиши мумкин.

Юқоридаги жараёнлар натижасида табиий ўсиш 702,5 минг кишини ташкил этган. Бир қарашда бу юқори кўрсаткич бўлса-да, туғилишнинг камайиши ва ўлимнинг ортиши ҳисобига унинг ўсиш суръати секинлашиши эҳтимоли мавжуд.

Никоҳ ва ажралиш жараёнларида ҳам муҳим ўзгаришлар кузатилди. 2025 йилда қайд этилган никоҳлар сони 267,1 минг бирликни ташкил этиб, 2024 йилга нисбатан 4,7 мингтага камайган[13]. Бу ҳолат ёшлар орасида никоҳга кириш тенденциясининг пасайиб бораётганини ёки никоҳ ёшининг кечикаётганини англатиши мумкин. Шу билан бирга, никоҳдан ажралишлар сони 46,9 минг бирликни ташкил этиб, 1,8 мингтага ошган[13]. Бу эса оила институти барқарорлигига таъсир қилувчи ижтимоий омилларнинг кучайиб бораётганини кўрсатади.

Миграция жараёнлари таҳлили ҳам муҳим демографик тенденцияларни очиб беради. 2025 йилда хориждан кўчиб келганлар сони атиги 1 159 кишини ташкил этган бўлса, хорижга кўчиб кетганлар сони 10 117 кишига етган[13]. Бу ҳолат ташқи миграция сальдосининг манфийлигини кўрсатиб, аҳоли сони ўсиши асосан табиий ўсиш ҳисобига таъминланаётганини англатади. Шу билан бирга, ички миграция ҳажмининг юқорилиги (251 мингдан ортиқ) мамлакат ичида ҳудудий қайта тақсимланиш жараёнлари фаол кечаётганини кўрсатади.

Ҳудудий жиҳатдан таҳлил қилинганда, аҳоли ўсиши ва табиий ўсишнинг асосий қисми Самарқанд, Қашқадарё, Фарғона ва Сурхондарё вилоятлари ҳиссасига тўғри келмоқда[13]. Бу ҳудудларда демографик фаоллик юқори эканлигини кўрсатади. Аксинча, Сирдарё ва Навоий вилоятларида кўрсаткичлар нисбатан паст даражада сақланиб қолмоқда.

1-жадвал.

Демографик кўрсаткичлар таққослама жадвали (2024–2025)

Кўрсаткич	2024 йил	2025 йил	Ўзгариш
Аҳоли сони, минг	37 500,0	38 236,7	+736,7 (+1,8%)
Туғилганлар, минг	926,4	879,6	-46,8
Ўлим, минг	174,4	177,1	+2,7
Табиий ўсиш, минг	~752	702,5	-49,5
Мамлакатга келганлар, нафар	~1 500	1 159	-341
Мамлакатдан кетганлар, нафар	~9 000	10 117	+1 117
Миграция сальдоси, нафар	-7 500	-8 958	-1 458
Қайд этилган никоҳлар, минг	283	267,1	-15,9
Ажралишлар, минг	45,1	46,9	-1,1

Манба: Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси, «Демографик кўрсаткичлар: 2024–2025 йиллар», расмий маълумотлар.

2024–2025 йиллар кесимида Ўзбекистон Республикасининг демографик кўрсаткичлари таҳлили шуни кўрсатадики, аҳоли сони барқарор ўсиш тенденциясини сақлаб қолган. Жумладан, доимий аҳоли сони 693,5 минг кишига ёки 1,8 фоизга ошгани демографик ўсишнинг асосан табиий омиллар ҳисобига таъминланаётганини англатади.

Бироқ туғилиш кўрсаткичларида сезиларли пасайиш кузатилиб, 2025 йилда туғилганлар сони 46,8 минг нафарга камайган. Бу эса табиий ўсиш суръатининг пасайишига олиб келган (–49,5 минг киши). Шу билан бирга, вафот этганлар сонининг 2,7 минг нафарга ошгани демографик юклама ортиб бораётганини кўрсатади.

Никоҳ ва ажралиш кўрсаткичларида ҳам қарама-қарши тенденция кузатилади: никоҳлар сони камайган бўлса (–4,7 минг), ажралишлар сони ошган (+1,8 минг). Бу ҳолат оила институтида муайян ижтимоий ўзгаришлар мавжудлигини англатади.

Умуман олганда, таҳлил натижаларига кўра, 2025 йилда демографик ўсиш сақланиб қолган бўлса-да, унинг сифат жиҳатдан секинлашуви, хусусан туғилишнинг камайиши ва ажралишларнинг ортиши каби тенденциялар кузатилмоқда.

2024–2025 йилларда Ўзбекистонда демографик жараёнлар динамикаси ижтимоий-иқтисодий омиллар таъсирида шаклланиб, аҳолининг такрор барпо бўлишига доир кўрсаткичларда муайян

ўзгаришлар кузатилди. Ушбу жараёнларни баҳолашда аҳоли даромадлари, иш ҳақи, иқтисодий фаоллик ва тадбиркорлик ривожига омиллар муҳим аҳамият касб этади. Аввало, аҳоли даромадларидаги ўсиш демографик жараёнларнинг асосий драйверларидан бири сифатида намоён бўлди. 2025 йилда аҳолининг умумий даромадлари 1 134,3 трлн сўмни ташкил этган бўлиб, номинал ўсиш суръати 118,9 фоиз, реал ўсиш эса 109,2 фоизга тенг бўлди. Аҳоли жон бошига даромадлар 29,9 млн сўмга етгани аҳоли фаровонлиги ошганини кўрсатади[3]. Бу ҳолат туғилиш даражасига ижобий таъсир этувчи иқтисодий муҳит шаклланаётганини англатади. Шу билан бирга, даромадлар таркибида меҳнат фаолиятидан олинган даромадлар устувор ўрин эгаллаб, 60,4 фоизни ташкил этди[3]. Мазкур ҳолат аҳолининг иқтисодий фаоллиги ортиб бораётганини кўрсатади. Бандлик даражасининг ўсиши, ўз навбатида, аҳоли репродуктив хулқ-атворида таъсир кўрсатиб, оилаларнинг иқтисодий барқарорлиги орқали демографик жараёнларга таъсир этади.

2025 йилда ўртача ойлик номинал иш ҳақи 6 376,7 минг сўмни ташкил этиб, ўтган йилга нисбатан 18,9 фоизга ошган[4]. Иш ҳақининг ўсиши аҳолининг истеъмол имкониятларини кенгайтириб, ижтимоий барқарорликни мустаҳкамлайди. Айниқса, таълим (120,1 %) ва санъат соҳаларида (126,4 %) юқори ўсиш суръатлари кузатилгани инсон капитали ривожига ижобий таъсир кўрсатувчи омил сифатида баҳоланади. Худудлар кесимида таҳлил қилинганда, даромадлар ва иш ҳақидаги фарқлар сақланиб қолмоқда. Масалан, Тошкент шаҳрида аҳоли жон бошига даромадлар 73,9 млн сўмни ташкил этган бўлса, айрим вилоятларда бу кўрсаткич анча паст даражада қолмоқда[4]. Бу эса ички миграция жараёнларини рағбатлантирувчи омил сифатида намоён бўлиб, аҳолининг ҳудудий жойлашувида ўзгаришларга олиб келади.

Иқтисодий фаолликнинг яна бир муҳим кўрсаткичи сифатида корхона ва ташкилотлар сони таҳлил қилинганда, 2026 йил бошига келиб уларнинг сони 474,9 мингтани ташкил этган. Бироқ 2025 йилда бу кўрсаткич 424,8 мингга бўлиб, 2024 йилга нисбатан қисқариш кузатилган[5]. Бу ҳолат айрим иқтисодий қайта тузилиш жараёнлари кечаётганини кўрсатади ва меҳнат бозорига ҳам таъсир қилиши мумкин. Шу билан бирга, кичик бизнес ва тадбиркорлик субъектларининг улуши

юқори даражада сақланиб қолмоқда. Аҳоли даромадларида кичик тадбиркорликдан олинган даромадлар улушининг 58,0 фоизни ташкил этиши иқтисодий фаолликнинг муҳим манбаи сифатида намоён бўлади[12]. Бу ҳолат аҳолининг ўзини ўзи банд қилиш имкониятлари кенгайганини англатади ва демографик барқарорликка ижобий таъсир кўрсатади. Демографик жараёнларга ташқи омиллардан бири сифатида миграция билан боғлиқ пул ўтказмалари ҳам таъсир кўрсатмоқда. 2025 йилда республика ташқарисидан келиб тушган пул ўтказмалари улуши 21,0 фоизни ташкил этган. Бу кўрсаткич меҳнат миграциясининг аҳамияти юқори эканлигини ва аҳоли даромадларида унинг ўрни катта эканини кўрсатади[11].

Юқоридаги омилларни умумлаштириб айтиш мумкинки, 2025 йилда демографик тенденциялар иқтисодий ўсиш, аҳоли даромадлари ва меҳнат бозоридаги ўзгаришлар таъсирида шакллланган. 2024 йилга нисбатан аҳоли фаровонлиги ошгани, иш ҳақи ва даромадлар ўсгани демографик жараёнларда нисбатан барқарор ва ижобий тенденциялар шаклланаётганини кўрсатади. Шу билан бирга, ҳудудий фарқлар ва иқтисодий қайта тузилиш жараёнлари демографик ривожланишда мураккаб ва кўп қиррали жараёнлар сақланиб қолаётганини кўрсатади. 2024–2025 йилларда Ўзбекистонда демографик жараёнлар динамикаси иқтисодий ва ижтимоий кўрсаткичлардаги ўзгаришлар билан узвий боғлиқ ҳолда шаклланди. Аҳолининг такрор барпо бўлишига таъсир этувчи омиллар қаторида даромадлар даражаси, иш ҳақи, иқтисодий фаоллик, тадбиркорлик ривожини ва миграция жараёнлари муҳим ўрин тутди[13].

Таҳлил қилинаётган даврда аҳоли даромадлари ва иш ҳақининг ўсиши, кичик бизнес фаоллигининг кенгайиши ҳамда ташқи иқтисодий омиллар таъсири демографик жараёнларнинг йўналишига сезиларли таъсир кўрсатди. Шу билан бирга, ҳудудлар ўртасидаги иқтисодий фарқлар ва меҳнат бозоридаги ўзгаришлар аҳоли жойлашуви ва миграция ҳаракатларида муайян силжишларни юзага келтирди. Мазкур жараёнларни комплекс баҳолаш мақсадида 2024 ва 2025 йилларга оид асосий ижтимоий-иқтисодий кўрсаткичлар ўзаро таққосланиб, уларнинг демографик тенденцияларга таъсири қуйидаги жадвалда акс эттирилди[2].

2-жадвал.

2024–2025 йиллар демографик ва ижтимоий-иқтисодий кўрсаткичлар таққосламаси[2]

Кўрсаткич	2024 йил	2025 йил	Ўзгариш (%)	Таҳлил йўналиши
Аҳоли умумий даромадлари (трлн сўм)	~954,0	1 134,3	+18,9 %	Даромад ўсиши
Жон бошига даромад (млн сўм)	~25,6	29,9	+16,6 %	Турмуш даражаси
Реал даромад ўсиши	—	109,2 %	+9,2 %	Реал фаровонлик
Ўртача иш ҳақи (минг сўм)	~5 363	6 376,7	+18,9 %	Бандлик ва меҳнат бозори
Меҳнат даромадлари улуши	~59–60 %	60,4 %	↑	Иқтисодий фаоллик
Кичик бизнес улуши	~56 %	58,0 %	↑	Тадбиркорлик
Пул ўтказмалари улуши	~19–20 %	21,0 %	↑	Миграция таъсири
Корхоналар сони (минг)	485,0	424,8	↓	Иқтисодий қайта тузилиш

Изоҳ: 2024 айрим кўрсаткичлар ўсиш суръатларидан келиб чиқиб ҳисобий аниқланган.

Жадвал маълумотлари таҳлили шуни кўрсатадики, 2024–2025 йилларда Ўзбекистонда демографик жараёнлар иқтисодий ўсиш ва аҳоли даромадларининг ортиши билан узвий боғлиқ ҳолда шаклланган. Айниқса, аҳоли умумий даромадлари ва ўртача иш ҳақининг юқори суръатларда ўсиши аҳоли турмуш даражасида ижобий силжишлар юз берганини англатади. Аҳоли жон бошига даромадларнинг ўсиши иқтисодий барқарорликни мустаҳкамлаб, oilаларнинг молиявий имкониятларини кенгайтирган. Бу ҳолат демографик хулқ-атворга, жумладан, туғилиш ва никоҳ жараёнларига билвосита таъсир кўрсатувчи омил сифатида намоён бўлади. Шу нуқтаи назардан, 2025 йилда кузатилган иқтисодий ижобий динамика аҳолининг такрор барпо бўлиши жараёнларида барқарорликни кучайтирувчи тенденция сифатида баҳоланади.

Шу билан бирга, даромадлар таркибида меҳнат фаолиятидан олинган даромадлар улушининг юқорилиги аҳолининг иқтисодий фаоллиги ортиб бораётганини кўрсатади. Кичик тадбиркорлик улушининг ошиши эса аҳолининг ўзини ўзи банд қилиш имкониятлари кенгайтганини англатади[12]. Бу жараёнлар ижтимоий барқарорликни шакллантириб, демографик хавфларни чеклашга хизмат қилади. Бироқ, таҳлил натижалари барча жараёнлар бир хил йўналишда кечмаётганини ҳам кўрсатади. Жумладан, ҳудудлар ўртасидаги даромадлар тафовути сақланиб

қолмоқда. Бу эса ички миграция оқимларини кучайтирувчи омил сифатида намоён бўлиб, аҳолининг ҳудудий жойлашувида номутаносибликларни келтириб чиқаради. Айниқса, иқтисодий имкониятлар юқори бўлган ҳудудларга аҳоли оқими ортиши шаҳарлашув жараёнларини тезлаштиради.

Шунингдек, ташқи меҳнат миграцияси билан боғлиқ пул ўтказмалари улушининг ортиши аҳоли даромадларида ташқи омилларнинг роли юқори эканини кўрсатади[11]. Бу ҳолат бир томондан аҳоли фаровонлигига ижобий таъсир кўрсатса, иккинчи томондан демографик жараёнларда, хусусан, меҳнат ёшидаги аҳоли таркибида муайян ўзгаришларга сабаб бўлади. Корхона ва ташкилотлар сонидagi қисқариш эса иқтисодий тизимдаги трансформация жараёнларини акс эттиради. Бу ҳолат қисқа муддатда меҳнат бозорига босим ўтказиши мумкин, бироқ узоқ муддатли истиқболда самарадорликнинг ошишига хизмат қилади. Умуман олганда, 2024–2025 йилларда демографик тенденциялар иқтисодий ўсиш, аҳоли даромадлари динамикаси ва меҳнат бозоридagi ўзгаришлар таъсирида шаклланиб, ижобий йўналишда ривожланаётгани кузатилади. Шу билан бирга, ҳудудий номутаносибликлар ва миграция жараёнлари мазкур тенденцияларнинг мураккаб характерга эга эканлигини кўрсатади.

2024–2025 йиллар давомида Ўзбекистонда демографик жараёнлар ижтимоий-иқтисодий омиллар таъсирида шаклланиб, аҳолининг такрор барпо бўлишида нисбатан барқарор ва ижобий тенденциялар кузатилди. Таҳлил натижалари шуни кўрсатадики, аҳоли даромадлари, иш ҳақи ва иқтисодий фаоллик кўрсаткичларининг ўсиши демографик жараёнларнинг йўналишига бевосита таъсир кўрсатган. Жумладан, аҳоли умумий даромадлари ва жон бошига тўғри келадиган даромадлар ўсиши аҳоли фаровонлигининг ошганини кўрсатди. Бу ҳолат оилаларнинг иқтисодий имкониятларини кенгайтириб, демографик хулқ-атворга, хусусан, туғилиш ва никоҳ жараёнларига билвосита таъсир этувчи омил сифатида намоён бўлди. Шу билан бирга, ўртача иш ҳақининг барқарор ўсиши меҳнат бозоридa ижобий динамикани акс эттириб, аҳолининг ижтимоий-иқтисодий фаоллигини оширди.

Таҳлил жараёнида аҳоли даромадлари таркибида меҳнат фаолиятдан олинган даромадлар устувор ўрин эгаллаётгани, кичик тадбиркорлик улушининг ортиб бораётгани аниқланди. Бу эса аҳолининг иқтисодий фаоллиги кенгайиб бораётганини ва ўзини ўзи банд қилиш имкониятлари ортиб бораётганини кўрсатади. Мазкур жараёнлар

демографик барқарорликни қўллаб-қувватловчи муҳим омиллардан бири ҳисобланади. Шу билан бирга, ҳудудлар ўртасидаги иқтисодий фарқлар сақланиб қолмоқда. Даромадлар ва иш ҳақидаги тафовутлар ички миграция жараёнларини кучайтириб, аҳолининг ҳудудий жойлашувида номутаносибликларни келтириб чиқармоқда. Бу эса шаҳарлашув жараёнларининг жадаллашишига ва айрим ҳудудларда демографик юкламанинг ортишига сабаб бўлмоқда. Ташқи меҳнат миграцияси билан боғлиқ пул ўтказмалари улушининг юқорилиги ҳам демографик жараёнларга сезиларли таъсир кўрсатмоқда. Бир томондан, бу аҳоли даромадларини оширишга хизмат қилса, иккинчи томондан меҳнат ёшидаги аҳоли таркибида муайян ўзгаришларни келтириб чиқаради.

Умуман олганда, 2024–2025 йилларда Ўзбекистонда демографик тенденциялар иқтисодий ўсиш ва аҳоли фаровонлиги ошиши фонида ижобий йўналишда ривожланган. Бироқ мазкур жараёнлар ҳудудий номутаносибликлар ва миграция омиллари таъсирида мураккаб характер касб этмоқда.

Хулоса ва таклифлар.

Тадқиқот натижалари шуни кўрсатадики, 2024–2025 йилларда Ўзбекистонда демографик ривожланишнинг ижобий тенденциялари сақланиб қолган бўлса-да, айрим демографик кўрсаткичларда сифат жиҳатидан ўзгаришлар кузатилмоқда. Жумладан, аҳоли сони ва умумий даромадлар ўсишда давом этган бўлса, туғилиш даражасининг пасайиши, ажралишлар сонининг ортиши ҳамда ташқи миграция сальдосининг манфийлиги демографик жараёнларда янги тенденциялар шаклланаётганлигини кўрсатади. Шу билан бирга, аҳоли даромадлари, иш ҳақи ва иқтисодий фаоллик кўрсаткичларининг ўсиши демографик барқарорликни қўллаб-қувватловчи муҳим омиллар сифатида намоён бўлмоқда.

Тадқиқот натижалари асосида қуйидаги таклифлар илгари сурилди:

Биринчидан, туғилиш даражасида кузатилаётган пасайиш тенденцияларини ҳисобга олган ҳолда ёш оилаларни ижтимоий ва иқтисодий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш механизмларини такомиллаштириш мақсадга мувофиқ. Хусусан, имтиёзли ипотека дастурлари кўламини кенгайтириш, болали оилалар учун ижтимоий қўллаб-қувватлаш чораларини ривожлантириш ҳамда мактабгача таълим

муассасалари қамровини ошириш оилалар фаровонлигини юксалтиришга хизмат қилиши мумкин.

Иккинчидан, аҳоли саломатлигини яхшилашга қаратилган профилактик тиббий хизматлар қамровини кенгайтириш, юрак-қон томир ва онкологик касалликларни эрта аниқлаш амалиётини ривожлантириш ҳамда соғлом турмуш тарзини тарғиб қилиш аҳолининг ўртача умр давомийлигини оширишга ижобий таъсир кўрсатади.

Учинчидан, никоҳлар сонининг қисқариши ва ажралишлар улушининг ортиши шароитида оила институтининг ижтимоий аҳамиятини кучайтиришга қаратилган чора-тадбирларни кенгайтириш мақсадга мувофиқ. Бу борада ёшларни оилавий ҳаётга тайёрлаш дастурлари, психологик маслаҳат хизматлари ва оилавий қадриятларни тарғиб қилиш тадбирлари ижобий натижалар бериши мумкин.

Тўртинчидан, ташқи меҳнат миграцияси таъсирини юмшатиш нуқтаи назаридан юқори даромадли иш ўринларини кўпайтириш, аҳолининг касбий ва рақамли кўникмаларини ривожлантириш ҳамда юқори малакали мутахассисларни қўллаб-қувватлашга қаратилган иқтисодий рағбатлантириш механизмларини такомиллаштириш муҳим аҳамият касб этади.

Бешинчидан, ҳудудлар ўртасидаги иқтисодий ва демографик тафовутларни қисқартириш мақсадида аҳоли ўсиши юқори бўлган ҳудудларда ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш, иқтисодий фаоллик нисбатан паст ҳудудларда эса инвестициявий жозибадорлик ва тадбиркорлик муҳитини яхшилаш демографик мувозанатни сақлашга хизмат қилиши мумкин.

Олтинчидан, демографик сиёсатни шакллантириш жараёнида статистик мониторинг ва демографик прогнозлаш усулларида кенг фойдаланиш аҳоли сони, ёш таркиби ва миграция жараёнларидаги эҳтимолий ўзгаришларни олдиндан баҳолаш имкониятини кенгайтиради.

Еттинчидан, аҳоли даромадларининг ўсишига кўмаклашувчи омилларни рағбатлантириш, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик фаоллигини қўллаб-қувватлаш ҳамда бандлик имкониятларини кенгайтириш демографик барқарорликни мустаҳкамловчи муҳим иқтисодий омиллардан бири сифатида намоён бўлади.

Умуман олганда, мазкур таклифларнинг амалиётга татбиқ этилиши демографик ривожланиш самарадорлигини ошириш, инсон капиталини юксалтириш ва мамлакатнинг узоқ муддатли ижтимоий-иқтисодий тараққиёти учун қулай шарт-шароитлар шаклланишига хизмат қилиши мумкин.

Адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2025 йил 2 июндаги ПФ-91-сон “Иш ҳақи, пенсиялар, стипендиялар ва нафақалар миқдорини ошириш тўғрисида”ги Фармони.
2. Ўзбекистон Республикаси Миллий статистика қўмитаси. Ўзбекистон Республикасининг ижтимоий-иқтисодий ҳолати. 2025 йил январь–декабрь. – Тошкент, 2026.
3. Ўзбекистон Республикаси Миллий статистика қўмитаси. Аҳолининг умумий даромадлари бўйича статистик тўпلام. 2025 йил. – Тошкент, 2026.
4. Ўзбекистон Республикаси Миллий статистика қўмитаси. Ўртача ойлик номинал ҳисобланган иш ҳақи бўйича маълумотлар. 2025 йил. – Тошкент, 2026.
5. Ўзбекистон Республикаси Миллий статистика қўмитаси. Корхона ва ташкилотлар демографияси бўйича маълумотлар. 2026 йил 1 январь ҳолатига. – Тошкент, 2026.
6. Ўзбекистон Республикаси Миллий статистика қўмитаси. Саноат статистикаси маълумотлари. 2025 йил. – Тошкент, 2026.
7. Ўзбекистон Республикаси Миллий статистика қўмитаси. Қишлоқ, ўрмон ва балиқ хўжалиги статистикаси. 2025 йил. – Тошкент, 2026.
8. Ўзбекистон Республикаси Миллий статистика қўмитаси. Инвестиция ва қурилиш ишлари бўйича статистик маълумотлар. 2025 йил. – Тошкент, 2026.
9. Ўзбекистон Республикаси Миллий статистика қўмитаси. Хизматлар соҳаси статистикаси. 2025 йил. – Тошкент, 2026.
10. Ўзбекистон Республикаси Миллий статистика қўмитаси. Транспорт ва алоқа соҳаси бўйича маълумотлар. 2025 йил. – Тошкент, 2026.
11. Ўзбекистон Республикаси Миллий статистика қўмитаси. Ташқи иқтисодий фаолият статистикаси. 2025 йил. – Тошкент, 2026.
12. Ўзбекистон Республикаси Миллий статистика қўмитаси. Кичик тадбиркорлик статистикаси. 2025 йил. – Тошкент, 2026.
13. Ўзбекистон Республикаси Миллий статистика қўмитаси. Демографик ҳолат бўйича расмий маълумотлар. 2025 йил. – Тошкент, 2026.
14. Coleman D. Demographic Transition Theory and Population Change. – Oxford University Press, 2019.
15. Қурбонова М. Ўзбекистонда демографик jarayonlar evolyusiyasi va dinamikasining ijtimoiy-falsafiy tahlili // АСТА NUUz. – 2025. – №1.4.1. – Б. 117–119.
16. Салимов Ш.Ю. Демографические процессы в Республике Узбекистан и их особенности // География: природа и общество. – 2021.
17. Саидмуродова М. Демографическая ситуация в Узбекистане – важный фактор социально-экономического развития (1991–2023 гг.) // Взгляд в прошлое. – 2024.

DEMOGRAFIYA VA MEHNAT BOZORI

BOSH MUHARRIR:

Umurzoqov Bahodir Xamidovich

MUHARRIR:

Bahriddinova Muazzam Azam qizi

